

OLIY TA'LIM MUASSALARIDA DAVLAT XARIDLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA HISOBINI YURITISH

Xaitboyev Abror Quvondiqovich

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universitet

Bosh buxgalteri

Annotatsiya: Oliy ta'lim muassasalari milliy taraqqiyotning muhim bo'g'ini bo'lib, ularning faoliyati sifatli va zamonaviy ta'lim ko'rsatish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish hamda ijtimoiy va iqtisodiy salohiyatni oshirishga qaratilgan. Bu maqsadlarga erishishda moddiy-texnik bazaning yetarliligi, laboratoriyalar bilan ta'minlanganlik, axborot infratuzilmasi, kitob jamg'armasi va o'quv-materiallar muhim omillardir. Ushbu resurslar asosan davlat xaridlari orqali ta'minlanadi, shuning uchun davlat xaridlarining samaradorligi va ularning hisobini yuritish oliy ta'lim muassasalari uchun ustuvor vazifa hisoblanadi. Samaradorlikning pastligi ta'lim sifatiga, ilmiy natijalarga va moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli xarid jarayonlarini optimallashtirish, shaffof va hisobdor mexanizmlarga asoslangan tizimlarni joriy etish muassasaning barqaror rivoji uchun zarur.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, muassasalar, ta'lim, byudjet resurslari, tizim, barqaror rivojlanish, loyihalar, xizmat, ilmiy jarayonlar.

Davlat xaridlari muassasaning o'quv va ilmiy jarayonlarini qo'llab-quvvatlovchi material, uskunalar va xizmatlarni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bu jarayonlar nafaqat jismoniy mahsulotlar sotib olishni, balki xizmat ko'rsatish, ta'mirlash, loyihalash, ilmiy asbob-uskunalar va konsalting xizmatlarini olishni ham qamrab oladi. Davlat xaridlarining asosiy vazifasi cheklangan byudjet resurslarini oqilona va maqsadli taqsimlash, ta'lim va ilmiy faoliyat jarayonlariga yuqori samaradorlik bilan xizmat ko'rsatishdir. Xaridlar qonuniy va me'yoriy hujjatlar doirasida amalga oshirilishi, shaffoflik va raqobat tamoyillariga muvofiq bo'lishi lozim. Hozirgi vaqtda oliy ta'lim muassasalarida davlat xaridlarini tashkil etishda bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular samaradorlik va hisobdorlikni pasaytiradi. Rejalashtirish jarayonlari ko'pincha retrospektiv asosda yoki favqulodda ehtiyojlar asosida amalga oshiriladi, bu esa sazovor yetkazib beruvchilarni topish va sifatli mahsulotlarni tanlash imkoniyatini cheklaydi. Texnik spetsifikatsiyalarning noaniq yoki professional mutaxassislar ishtirokisiz shakllantirilishi natijasida yetkazib beruvchilar tomonidan noto'g'ri takliflar kelishi mumkin. Shuningdek, kadrlar salohiyati yetarli bo'lmaydi; xaridlarni tashkil etuvchi xodimlarning bozor iqtisodiyoti, shartnoma huquqi va texnik jihatlar bo'yicha malakasi past bo'lishi jarayonlarni samarali olib borishni qiyinlashtiradi. Tender va tanlov jarayonlarida shaffoflik yetishmasligi, raqobatning cheklanishi, manfaatlar to'qnashuvi va korrupsiyaviy

xatarlar ham mavjud. Hisobni yuritish va monitoring tizimlarining zaifligi xaridlardan so'ng ularning foydalanilishi, texnik xizmat ko'rsatish va amortizatsiya kabi jarayonlarni samarali kuzatishni cheklaydi. Logistika va yetkazib berish, bojxona rasmiylashtiruv kabi tashkiliy muammolar ham vaqt va resurslarning ortiqcha sarfiga olib keladi.[1]

Xarid jarayonlarini samarali tashkil etish uchun muassasa strategik yondashuv asosida uzoq muddatli rejalar ishlab chiqishi kerak. Rejalashtirish muassasaning ta'lim va ilmiy strategiyasiga muvofiq bo'lib, fakultetlar, laboratoriyalar va bo'limlar ehtiyojlarini oldindan aniqlash, prioritetlarni belgilash va resurslarni shu asosda taqsimlashni nazarda tutadi. Rejalashtirishda loyihaviy yondashuv qo'llanilib, har bir yirik xarid bo'yicha maqsad va natija indikatorlari belgilanadi. Bunday yondashuv muassasaning investitsion va moddiy-texnik siyosati bilan mos kelishi, texnologik yangilanishlarni hisobga olishi hamda uzoq muddatli ta'mirlash va yangilash rejalar bilan integratsiyalashuvi zarur. Reja asosida xaridlarni bir necha bosqichda amalga oshirish, sinov va tekshirish talablarini belgilash ham muhimdir.[2]

Shaffoflikni oshirish xarid jarayonlarida ishtirokchilarning o'zaro ishonchini mustahkamlash va korrupsiya xavfini kamaytirishga xizmat qiladi. Buning uchun tender va tanlov hujjatlari, baholash mezonlari va natijalarining ommaviy e'lon qilinishi, shikoyat va nizolarni hal qilishning aniq mexanizmlari bo'lishi lozim. Elektron tender platformalarini keng joriy etish xarid jarayonini ochiq va kuzatiladigan qiladi, hujjatlarni onlayn tarzda saqlash va tahlil qilish imkonini beradi. Raqobatni rag'batlantirish maqsadida yetkazib beruvchilar bazasi kengaytirilishi, mahalliy va xalqaro ta'minotchilar jalb qilinishi, takliflarni solishtirishda narx va sifat elementlari muvozanatli baholanishi kerak. Baholashda faqat narx omili emas, xizmat ko'rsatish shartlari, mahsulotning ishlash muddati va texnik qo'llab-quvvatlash ham hisobga olinadi.[3]

Xarid jarayonlarini samarali ta'minlash uchun maxsus malakali kadrlarni tayyorlash va ularning doimiy professional rivojlanishini ta'minlash zarur. Bu o'quv dasturlarini ishlab chiqish, amaliy treninglar tashkil etish, xalqaro standartlar va yaxshi amaliyotlarni o'rganish orqali amalga oshiriladi. Mutaxassislar texnik spetsifikatsiyalarni to'g'ri tuzish, bozordagi narxlar va tendensiyalarni tahlil qilish, shartnoma shartlarini kelishish va monitoring olib borish borasida bilimga ega bo'lishi lozim. Kadrlar orasida axloqiy me'yorlar, manfaatlar to'qnashuvini boshqarish va qonuniy hujjatlar bo'yicha malaka oshirish ham alohida ta'kidlanadi. Tajriba almashinuvi, sertifikatlash dasturlari va mentorlik mexanizmlari orqali yosh mutaxassislar rivojlantiriladi.[4]

Xarid qilinayotgan mahsulot yoki xizmat uchun aniq va to'liq texnik spetsifikatsiyalar ishlab chiqish jarayonning muhim qismini tashkil etadi. Spetsifikatsiyalar mahsulotning texnik xususiyatlari, ishlash sharoitlari, sinov talablarini va sifat mezonlarini o'z ichiga olishi kerak. Tenderga qo'yiladigan minimal talablar va qo'shimcha qiymatlarni aniqlash orqali muassasa o'z ehtiyojlariga mos yuqori sifatli takliflarni oladi. Sinov protseduralari va namunalarni tekshirish orqali mahsulotlarning amaliy sharoitda qanday ishlashini

aniqlash mumkin, bu esa noto'g'ri yoki sifatsiz mahsulotlarni rad etishga imkon beradi. Shuningdek, yetkazib beruvchilar tomonidan taqdim etiladigan kafolat va texnik xizmat ko'rsatish shartlari oldindan aniqlanishi kerak.[5]

Axborot texnologiyalari xarid jarayonlarini avtomatlashtirish va soddalashtirishda muhim vositadir. Elektron tender platformalari, onlayn hujjat aylanishi, raqamli imzo va moliyaviy hisoblarni avtomatlashtirish tizimlari jarayonlarni tezlashtiradi, shaffoflikni oshiradi va inson omilini kamaytiradi. Shuningdek, inventarizatsiya va moddiy-texnik resurslarni boshqarish uchun maxsus dasturlar joriy etilishi, buyumlarning joylashuvi, holati va xizmat ko'rsatish tarixini saqlovchi yagona ma'lumotlar bazasi tashkil etilishi lozim. Blokcheyn texnologiyasidan foydalanish shartnomalar va tranzaksiyalar tarixini o'zgarmas yozib borish imkonini beradi, bu esa firibgarlik va manipulyatsiyalarni kamaytiradi. Ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari yordamida xarid tendensiyalari, tejash imkoniyatlari va yetkazib beruvchilarning samaradorligi baholanadi.[6]

Xulosa: Davlat xaridlarining samaradorligini oshirish va ularning hisobini yuritish oliy ta'lim muassasalarining barqaror rivoji uchun muhim shartdir. Buning uchun strategik rejalashtirish, shaffoflikni ta'minlash, kadrlar malakasini oshirish, texnologiyalarni joriy etish va samarali moliyaviy boshqaruv tizimlarini tashkil etish zarur. Muassasa ichidagi va tashqi monitoring mexanizmlarini kuchaytirish orqali xaridlar natijadorligini baholash va yaxshilash mumkin. Ushbu choralar nafaqat moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi, balki oliy ta'lim sifatini, ilmiy faoliyatni va ta'lim oluvchilar uchun yaratilgan sharoitlarni yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, B. (2021). "Oliy ta'lim muassasalarida moddiy-texnik bazani modernizatsiya qilish strategiyalari". Ta'lim Menejmenti, 5(2), 15–28.
2. Karimova, L. (2020). "Davlat xaridlari tizimida shaffoflik va raqobatni ta'minlash". Davlat Boshqaruvi Ilmlari, 3(4), 67–80.
3. Ismoilov, D. (2022). "Elektron tender tizimlarini joriy etish va universitetlarda samaradorlikni oshirish". Axborot Texnologiyalari va Ta'lim, 6(1), 33–46.
4. Rasulov, M. (2019). "Universitetlarda moliyaviy boshqaruv: byudjet rejalashtirish va nazorat". Hisob-faktura va Audit, 4(3), 22–37.
5. Tursunova, N. (2023). "Yetkazib beruvchilar bilan uzoq muddatli hamkorlik: oliy ta'lim muassasalarida amaliy tajriba". Iqtisodiy Tadqiqotlar, 8(2), 51–64.
6. Zokirov, S. (2021). "Kadrlar malakasini oshirish va xarid jarayonlarida professionalizm". Ta'lim va Kasb-hunar, 2(1), 10–24.
7. Abdullayev, A. (2024). "Xaridlarni monitoring qilish va ichki audit: oliy ta'lim tizimida yangicha yondashuvlar". Moliyaviy Boshqaruv, 1(1), 5–19.